

umeseno moko kvasiti, in iz tako ukvašenega testa rahel, dober, lahko prebavljiv kruh pēči.

87. *Kupčijske društva* so se prve začele na Angleškem leta 1583.

88. *Kvarte, karte*. Ne ve se prav, kadaj so se karte za igranje začele. Nekteri mislijo, da so jih Jutrovci iznajdli, in cigani najpoprej v Azii in Afriki, in pozneje Arabci ali Saraceni po Evropi razširili. Najstarejši sled, da so igrali s kartami, najdemo na Laškem, potem na Nemškem, Francoskem in Španjskem. Prve kvarte so bile malane, in takih nahajamo leta 1299 na Laškem. Umetnost, kvarte tiskati, je bila iznajdena leta 1350—1360 na Nemškem, in tukaj se je neki začela prva igra „kopjonosec“ ali „lanckneht“. Na Francoskem najdemo prve začetke igranja s kvartami leta 1361; na Španjskem neki že leta 1332, ali verjetnejše leta 1387, ko je kralj Janez kastiljski prepovedal igre s kvartami.

89. *Lak*. V vzhodnji Indii so že v davnih časih z gumijevim lakom pisma pečatili; še le veliko pozneje so se tega naučili Benečani, od njih Španijoli, od teh pa ostala Evropa. Skoraj gotovo je, da je pridelovanje pravega pečatnega laka na Francoskem in Nemškem okoli leta 1550 znano bilo. Ime „španjski lak“ izvira od tod, ker se je gumijev lak za pridelovanje pečatnega laka najbolj iz Španjskega dobival (glej tudi „pečatni vosek“).

90. *Lampe, argandične*, je iznajdel ali prav za prav izboljšal Argand leta 1783.

91. *Lankasterova učitev*. Bell-Lankasterovi način učenja je leta 1797 dr. Jonatan Bell najpred v Madrasu (v vzhodnji Indii) vpeljal. Ko se je v Evropo vrnil, je v Londonu sam šolo ustanovil, in učil po tem načinu, ktere ga je Anglež Jožef Lancaster leta 1798 zelo izboljšal. Odslej se je ta vzajemna učitev v mnoge druge dežele vpeljala.

92. *Lanéni (platnéni) papir*. Lanéni ali platneni papir so menda Nemci iznajdli, ker se na Nemškem ta papir poprej kakor v drugih deželah nahaja, in sicer že leta 1308, v tem ko ga na Francoskem še le leta 1311 zasledimo. Gotovo je tedaj, da je ta papir iz Nemškega na Francosko in Angleško, in odtod na Laško in Španjsko prišel. Na Nemškem še takrat niso imeli nobene papirnice (mlina za papir), ampak oguljene prhljive platnéne cunje so kuhali, phali in tolkli, in iz tega testa delali papir. Malni v ta namen so še le pozneje iznajdeni bili. (Nekteri trdijo, da so lanéni papir iznajdli Kitajci konec 1. stoletja po Kr.)

93. *Lesena roba, izdelki iz lesa*. Ko so si ljudje začenjali boljše stanišča delati, so potrebovali mnogo-obdelanega lesa. Ko je človeštvo tako rekoč še v otročjih letih bilo, so debela samo s sekiro klestili in s klini v dva debela stebra cepili. Tako pa, se vé, so najboljši les v same treske razklali in brez koristi potratili; in čeravno so pozneje bolj tanko cepiti znali, je vendar le tudi debelo steblo malo desek dalo. Čeravno so po tem potratnem in okornem načinu v krajih, kjer je veliko lesa, na pr. v Norvegii in Rusii, še v 16. in 17. stoletju les cepili, so vendar v drugih deželah, kjer je malo lesa, kmali spoznali, da si morajo po drugem boljšem načinu desek pripravljati in les obdelovati; tako jih je sila primorala, da so žago (pilo) iznajdli. Nekteri pravijo, da je žago iznajdel Perdiks, Dajdalove sestre sin; drugi na pr. Plini, menijo, da jo je iznajdel Dajdal sam; še drugi pa, da jo je modrijan Tal (Thales) iznajdel, in da ga je k tej iznajdbi pripeljalo ogledovanje zobatih kačjih čeljust. Perdiks je, kakor Ovid pripoveduje, najpred hrbtnec velike ribe za žago rabil, in najstarejši prebivavci otoka madejrskega, morebiti tudi mnogo dru-

gih ljudstev starega veka, so se za žaganje zobatega rivca morskega volka posluževali.

94. *Lovski rog* je bil v svoji izvirni podobi že v starodavnih časih znan; izboljšala sta ga Hampl leta 1753 (Inventionsrohr), in Kölbel v Petrogradu leta 1760 (Klapphorn).

95. *Lula, pipa, fajfa*. Prve glinaste ali prstene lule so menda na ameriškem otoku sv. Dominika (San Domingo) izdelovali; saj jih je prinesel od ondot španjski menih Roman Pano kot novo stvar. Pozneje so jih Angleži iz Virginije prinesli, in leta 1621 je kralj angleški Jakob I. prvo fabriko za izdelovanje pip ustanovil, nekoliko pozneje pa Holanci drugo.

69. *Magnet*. Kitajci so neki, kakor se pravi, že leta 2706 pred Kr. magnet poznali, ako se sme verovati pripovedi, po kateri je tretji kitajski cesar Hoang-ti leta 2706 dal voz narediti, na katerim je podoba stala, ktera je sama po sebi z roko zmiraj proti poldnevu kazala. Jezuitski misijonar Martini je trdil, da je Kitajcem kompas že 2000 let pred Kr. znan bil; pripoveduje se, da je leta 1070 pred Kr. Ching, drugi kitajski cesar Chanovega rodu, poslancu kohinkitajskemu daroval umetno izdelano mašino, ktera se je sama po sebi gibala in je človeka po suhem in po morji varno vodila. Ta mašina je bila imenovana „Kinan“, kar še zdaj pri Kitajcih kompas pomeni. Sploh skoraj vsi zgodovinarji prilastujejo Kitajcem iznajdbo kompasovo, in sicer zato, ker so ga na Kitajsko prišli Evropejci že ondi najdli. Okoli leta 1260 po Kr. je prinesel Benečan Marko Polo kompas iz Kitajskega seboj na Laško. Iz vsega tega se vidi, da ni Flavio Gioja iz Amalfi okoli leta 1300 kompasa iznajdel, ampak ga le izboljšal. Narejati magnetne pa so iznajdli leta 1723, ko je Réaumur razodel svoje opazovanja o pripomočkah, kako se dá železo brez magnetov magnetizovati; te opazbe je Du Fay od leta 1728—1731 nadaljeval.

97. *Magnetizem, živalski*. Leta 1772 je švicarski zdravnik Mesmer, ki je takrat na Dunaji prebival, iznajdel živalski magnetizem, po katerem bi se mogle bolezni ozdraviti. Ta reč je od začetka delala velik hrup in šunder, in tudi v Parizu je mnogo prijateljev najdla; ker so pa pregnali in jo napčno obračali, se je oglasilo tudi veliko nasprotnikov; brez nič pa vendar ni ta skrivnostna moč, zato utegne še čas priti, da se bo znanstveno dokazala in utrdila.

(Dalje prihodnjič.)

Mnogovrstno slovstvo.

* *Glasonoš, hrvaškega lepoznanškega časnika* 40. list zagledal je beli dan v Beču (na Dunaji). 19. dne t. m., kamor se je, kakor je našim čitateljem znano, preselil lastnik in vrednik neutrudljivi gospod Abel Lukšić, ki je „Glasonoš“ dosihmal izdajal v Karlovcu. Vidi se vsemu obrazu „Glasonoš“, da izhaja v velikem svetu: neko novo življenje giblje se v vsem listu, ki ga kinčijo res krasne slike. Naj bi mu tedaj na krepko podporo došlo obilo naročnikov! V pozivu na naročnino prosi gosp. izdajatelj, naj bi se naročniki najdalji čas oglasili do Božiča; cena vsaki teden enkrat na veliki pôli izhajajočega časnika s poštnino vred znaša za celo leto le 8 gold., za pol leta 4 gld. 50 kr., ki se pošilja „An die Expedition des „Glasonoša“ in Wien, Josefstadt, Buchfeldgasse Nr. 3.

* *Zakonik samostatnych Černohorcův* se zove mala knjižica, ki jo je ko poseben iztisek iz časopisa „Beseda“ izdal slavnoznani gosp. F. J. Jezbera v českem jeziku in v kateri je iz originala zvesto prevodil 95 oddelkov zakonika črnogorskega, ki ga je na Cetinji leta 1855 oklical umrli knez Danilo.

* *Die Zukunft. Wochenschrift für politische, nationale und volkswirtschaftliche Interessen.* Prvi list tega novega časnika, ki ga izdaja gosp. J. pl. Delpiny na Dunaji, je prišel 19. dne t. m. na svetlo. Dobro se priporoča po obsežku svojih prvih listov. V prvem svojem članku, ki je namenjen visoki vladi, pravi: „Če avstrijski Slovani radi priznavamo, da nam je za prihodnost naša Avstrija potrebna, je pa vendar tudi resnica, da Avstrije prihodnost bistveno se opira na njene Slované, in da ravnopravnost Slovanov zagotavlja prihodnost Avstrii. Naj tedaj vlada posluša njene želje in tožbe po nezavisnih časnikih, kajti taki glasovi, kateri le to pripovedujejo, kar mislijo, da je vladi všeč, ji ne povejo vselej pravega, in taki glasovi ji niso v nevarnih časih bramba in podpora; nasproti pa so glasovi nezavisnih mož, ki se za blagor države odkritosrčno potegujejo, v tacih časih pravi patriotični glasovi.“

* *Das intelligente Proletariat in Oesterreich von E.* — se zove drobna knjižica, ki je ravnokar v Pragi na svetlo prišla. Obsežek te knjige so nadloge, v ktere je prišlo sila sila veliko tehnikarjev, ki so poprej, dokler so železnice bile državne, imeli kruh v cesarski službi; ko pa so železnice v roke prišle ptujim družbam, so domači Avstrijani zgubili kruh in prišli v velike nadloge. Resnega prevdarka je vredna ta za socijalno življenje zelo važna stvar!

Pisma slovenskega učenika

svojemu bratu.

(Dalje.)

14. Pismo.

Pod Ratitovcem na Gorenskem.

Od Napajedla dalje peljali smo se vedno po lepi okolici sredi prostornih in rodovitnih planot. Poslednja postaja bila nam je „Hulajn.“ Tukaj se nam je pokazalo na levo precej dalječ od železnice lično mesto Kromeriž, znano zastran (l. 1848) iz Beča le-sèm preseljenega državnega zbora. — Sprelepa Hana razgrinjala mi je tukaj svoje zalo obličje, na desno in levo širile so se najlepše polja; res ni toraj čudo, da rodi se na nji tako brhek narod, in mu donaša tako bogato zemeljske pridelke ter ž njimi obilno premoženje. — Kmalu pridemo do postaje Preravske. Okolica je tukaj še skoro lepša in obširniša, kakor krog Hulajna. Mesto Prerava, eno izmed večih na Moravskem, nam je ostalo prav blizo na desno. Kar se je iz daljave soditi moglo, mora prav lepo biti. V Preravi se železna cesta zopet razcepi na dve stremeni. Desna cesta pelje na Krakovo, Levov in tudi v Rusijo; leva pa proti Holomucu, Pragi in naprej proti daljni Nemčiji. Presesti smo se mogli tukaj, toraj na druge vozove, ki so nas po zavžiti južini odpeljali naprej. Ker je bila ravno nedelja, je šlo obilno ljudstva v Holomuc, — menda na dobro voljo. Al pogovori njihovi bili niso razveseljivni. One dni namreč so bili v moravskem Prosnic-u obesili 4 vojake (huzarje) zastran učinjenega ropomora, in toraj se je govorica popotnikov sukala večidel o nesrečnih madžarskih konjkih. Vsak je hotel več o njih hudodelstvu in tudi kaznovanju vedeti, in tako natanko so bili razkrojili predmet, da nazadnje neka gosposka ženica (ki je — notabene — celó trdila, da je iz Beča domá) reče: „Saj pravim: brez popra in solí ni nikdar biti v hiši; če pridejo tolovaji, in človek nima družega orožja, se jim koj popra treši v oči.“ — Med takimi pogovori dospemo do postaje „Brodek“, in odslej bližali smo se cilj in koncu mojega tadanjega popotovanja Holomucu. Vedno više in više se nam je naraščal iz prostrane ravnine pred očmi zmerni holm, na katerem stoluje ponosno mesto, zali osre-

dek holomuških trdnjav. Bilo je okoli 3. ure popoldne, ko nas zavozi hlapec v lopo postajsko. Kolodvor stoji zunaj trdnjave. Žalni finale sopopotniških pogovorov prikaže se mi tu zopet pred oči. 20 graničarjev iz daljne Hrvatiije stopi z nekega vagona; sredi njih pa vidim 3 lepoopravljene gospode, katerih roke in noge so bile vkovane v težko železje; eden zmed njih je bil obsojen v holomuške temnice, dva pa sta šla naprej v neko češko trdnjavo. Pa, — obrniva se od tako žalnih prizorov in podajva se v duhu proti znotranjim mestnim prostorom. Misli si holm, venčan z mestom, iz katerega mnogo zvonikov drzovito povzdiguje glave proti sinjemu nebeškemu oboku. Opasano je mesto z močnim obzidjem, skoz katero pelje vèn in noter čvetero večih in troje manjih, z vojaki dobro zavarovanih vhodov. Za obzidjem prekrizavajo se globoki prekopi, viši in nižji zemeljski nasipi in raznovrstne druge zgrade. Med obzidjem, prekopi, nasipi in trdnimi zgradami vijó se še krog mesta kalni valovi potuhnjene reke Morave, ktere tek se pri raznih mostovih zamore z zatvornicami (vehami) tako zajezi, da v hipu zalijó valovi široke poljane okrog in okrog trdnjave, ter spremené ravnino v obširno jezero. Pa to Ti ni še vse. Misli si slednjič opasane vse te trdnjavske naprave okrog in okrog z trinajsterimi večimi in manjšimi trdnjavami (Forts), ki so Ti v širokem kolobaru tako razpostavljene, da med njimi in glavno trdnjavo imaš prostora za več tisoč vojakov, in tako imaš po večem podobo ogromne trdnjave holomuške. Lahko si misliš, da to Ti ni zidano za šale, nego za istino; tedaj tudi vse močno, trdno, orjaško in zanesljivo zagradjeno. — Se ve, da se take velikanske naprave v malih urah ne dadó pregledati in so tedaj tudi težko na tanko popisati. Nekolikšen zapopadek si vendar lahko posnameš iz ravnokar navedenega obrisa. Kar je naši carevini Mantova na jugu, ji je Holomuc na severji. Skoz brezkrayne mogile vsakovrstnih zgrad in memo velikih kupov v sklad zloženih debelih topovskih krogel pridem slednjič do zadnjega notranjega trdnjavinega obzidja, ter dolgi prehod prekoračivši stopim v mesto. Tukaj pa, v obličji metropolitanske cerkve, ki se na desno na skalnatem holmcu ponosno vzdiguje nad menoj, Te, bratec, danes zapustim. Bog! Tvoj zvesti Jože Žlindrovič.

Dopisi.

Iz Čabra na Hrvaškem — piše „Novicam“ občina ondašnja, da je gosp. Ivan Mandlin v Trebnem za župno cerkev naredil nove orglje, s katerim so vsi jako zadovoljni. Što je liepo i dobro, to je hvale vredno! sklepa sl. občina svoj pohvalni dopis in priporoča g. Mandlina vsem občinam.

Iz Celovca. V poslednji seji koroške kupčijske in obrtnijske zbornice se je s posebno gorečnostjo obravnavala potreba tacih železnic, ktere bi Koroško sklenile z družimi deželami. Konec besedi je bilo, da pred vsem je koroški deželi treba železnice iz Belaka v Leoben in iz Belaka v Videm.

Iz Celja 18. nov. * — Odstopil je od poslanstva deželni poslanec gosp. dr. Mörtl, in na 18. januarja prihodnjega leta je razpisana nova volitev.

Slovinci južno-zapadnih štajarskih okrajev! Sopet nam je dana priložnost, si izbrati poslanca, ki bode znal in se tudi ne bode bal zagovarjati naših pravic v deželnem zboru. Ni menda treba, še posebno priporočevati možá, katerega večina izmed vas že od poslednje volitveima v dragem spominu, kteremu je že takrat mnogo vas neprestrašeno svoje glase dajalo, da je že takrat skoro zmogel, — možá, ki je v poslednjem zboru kmetijske družbe v Gradcu iskreno se